

תורת החכמים

גיליון שבועי להנחלת תורת רבותינו חכמי ספרד זיע"א
יוצא לאור על ידי מכון חכמי ספרד רח' הרב צבאן 9 נתיבות
טל' 077-5535280 | פקס 077-5535281 | מייל toratsfarad@gmail.com

עיד	כניסה	יציאה	ר"ת
י"ם	16:44	17:36	18:09
ת"א	16:41	17:33	18:05
ח"פה	16:41	17:32	18:05
ב"ש	16:44	17:36	18:09

שבת שמות תש"פ

גיליון קמ"ז

תולדות החכמים

רבינו אברהם פלאנ' זיע"א

נלב"ע כ"ג טבת תרנ"ט

תמונת פני קודשו של רבינו אברהם פלאנ'

רבינו אברהם נולד בשנת תקע"ב בעיר איזמיר אשר בטורקיה לאביו הגאון הנוהג רבי חיים ראב"ד איזמיר. וכך לבני רפאל יוסף חזן מח"ס 'חקרי לב'. בבית זה שקדויותיו נספגו בתורה, קדושה וטהרה, במקום שלימוד התורה מעולם לא ידע שובע, שם נולד רבינו כבנו הכבוד לאביו שאותו אהב בכל לבו, ובספריו הרבים מזכיר הרבה מחידושי תורתו ואותו מכנה 'מגן אברהם' 'אברהם אהובי'.

את תורתו למד בישיבת 'בית יעקב רבי' עם אביו וסבו יחד בצוותא ושם הם מלוא חופניים מתורת החכמים הגדולים אשר הם.

עוד בימי עלומיו, הדריכו אביו וחיידו בדרכי התלמוד והתורה, ולהעלות את חידושי על הכתב, כי עיני אביו היו צופיות, שבנו זה יהיה עתיד להמשיך את דרכו בהוראה.

לאחר השריפה הגדולה באיזמיר (שנת תר"א) בה איבד אביו את רוב כתביו, וכתוצאה מכך היתה רוחו נכאה עליו. רבינו בחוכמתו עמד לימינו לעודדו, לקח פנקס קטן והתחיל לדבר עם אביו בתורה, הזכיר לו את העניינים שדיבר עמו לאורך השנים בתורה. והחל להעלות על הכתב, עד שחזר אביו בזכותו לכתוב שוב מאשר כילתה האש, והזיזו לו על זה אביו טובה מרובה.

בשנת תר"ל לאחר פטירת אביו, נתמנה רבינו לרבה של איזמיר, תפקיד אשר נשא אותו ברמה במשך כשלושים שנה עד יום הסתלקותו.

רבים הם החכמים שנשא ונתן רבינו עמם במלחמתה של תורה אשר דברי המומ"ם שהיו ביניהם מובאים בספריו או בספריהם, מן הקרובים אליו כרבי חיים פונטרמולי מח"ס 'פתח הדביר', ומן הרחוקים כחכמי ירושלים: רבי יעקב שאול אלישר, הראשון לצ"ח רבי אברהם אשכנזי, רבי שלום משה חי גאגין, רבי רחמים פראנקו, וכן גם עם חכמי בבל: רבי יוסף חיים, רבי יחזקאל עזרא ב"ר רחמים, ומחכמי מצרים: רבי אליהו חזן מח"ס שו"ת 'תעלומות לב'. ומחכמי חברון: רבי חיים חזקיהו מדיני מח"ס 'שדי חמד'.

שער הספר אברהם את ידו משנת תרמ"ז

רבינו היה פורה מאוד בכתיבתו כאביו, וזכה להוציא כעשרים ספרים ואלה שמותם: 'ברך את אברהם' - דרשות עוז"ת והפסידים, 'שמע אברהם' - שו"ת וכללי הפוסקים, 'שמו אברהם' - ח"א על מעלת אברהם אבינו וחי"ב על הפסיקתא, זיקרא אברהם - ביאור לתורת כהנים, 'ישכם אברהם' - תהלים זיע"ת אברהם - שו"ת, 'פדה את אברהם' - מערכות, 'אברהם זקן' - אגרות חז"ל, 'אברהם את עיניו' - הלכה ואגדה, 'אברהם אבנו' - מערכות, 'הזוכיה אברהם' - מוסר (בלאדינו), 'אברהם את ידו' - דרושים (ממנו נערך המאמר בסמוך), 'ברך את אברהם' - דרושים, 'זיוסף אברהם' - על מעלת יוסף הצדיק (יחד עם אחיו רבי יוסף בלאדינו), 'אברהם אבנו' - נ"ך, 'זימור אברהם' - מערכות, 'זכותיה אברהם' - דרשות, 'אברהם שנית' - מוסר, 'כבוד יעקב' - בענין מאבד עצמו לדעת, 'צוואה מחיים' - תולדות אביו וצוואתו.

בשנת תרנ"ט לאחר אריכות ימים ושנים, נתקבץ רבינו אל בית עולמלים, והובא למנוחות בעיר מולדתו איזמיר עד יעת עמוד לקץ הימים.

תורתו מגן לנו, היא מאירת עינינו, הוא ימליץ טוב בעדינו.

האם היה מותר לישראל לנצל את מצרים?

וְשָׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָה כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וּשְׂמֹלֹת וּשְׂמֹתָם עַל בְּנֵיכֶם וְעַל בְּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶּם אֶת מִצְרַיִם (ג.כ)

להם שום שכר על עבודתם, ולכאורה טענת גביהא בן פסיסא בטלה ומבוטלת?

ומיישב רבינו, בהקדים את דברי הגמ' (כתובות קיא.) שהשיעב ה' את ישראל ואת אומות העולם, את ישראל השביע, שלא ידחקו את הקץ. ואת אומות העולם השביע, שלא ישתעבדו בישראל יותר מדי.

ואלו השבועות חלו עוד מימי היות ישראל במצרים, וכמו שאמרו במדרש (שמו"ה, בשלח פ" כ ס"יא) שטעו שבטו של אפרים, ויצאו ממצרים שלושים שנה קודם הקץ. ונהרגו מהם שלושים רבוא, על שדחקו את הקץ. נמצינו למדים, כי אותן השבועות היו כבר מזמן שהיו ישראל במצרים.

והנה, המצריים לא עמדו בשבועה שהשיעב ה' את כל אומות העולם, שהרי אמרו במדרש (תנחומא סוף פרשת שמות) שקושי השיעבוד היה כל כך גדול, עד שהיו המצריים נוטלים את בניהם של ישראל, ומניחים אותם בין אבני הבנין. נמצא, כי המצרים עברו על השבועה שהשיעבם ה' שלא לשעבד את ישראל יותר מדי.

ואכן מצאנו שנענשו המצריים על שעברו על השבועה שהרי מתו כל דגי היאור במכת דם, כמו שכתוב 'וַהֲדָגָה אֲשֶׁר בַּיָּאֵר מָתָה וַיָּבֶאֶשׁ הַיָּאֵר' (שם ז, כא), ודגים שבים מתים בעוון שבועת שקר, כמ"ש 'אֵלֶּה יִכָּחֵשׁ וְגו' וְגַם דָּגֵי הַיָּם וְאֶפְסוּ' (הושע ה, ב-ג), ולכן אמרו בגמרא (ברכות טז) עה"פ 'וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם' (שמות יב, לו), אמר ריש לקיש 'עשאוהו כמצולה שאין בה דגים, לרמוז שנענשו המצריים משום שעברו על שבועתם ושעבדו את ישראל יותר מדי, ועל כך מתו דגי היאור.

עוד יש להקדים את דברי הגמרא (שבועות לט.) כי שבועת שקר מכלה את עציו ואת אבניו של האדם, ולמדו כן מן הפסוק 'וּבָקָה אֶל בֵּית הַגָּבֵן וְאֶל בֵּית הַנְּשֻׁבֵעַ בְּשִׁמְיָהּ לְשָׁקֵר וְלָקְנָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְכִלְתּוֹ וְאֶת עֵצֵי וְאֶת אֲבָנָיו' (זכריה ה, ד).

ומעתה, מפרש רבינו כי מה שהיו ערי המסכנות מתמוטטות ונופלות, לא מחמת חולשת הבנין, אלא מחמת שעברו המצריים על השבועה שהעבידו את ישראל בפרך, והעובר על השבועה, נענש שעציו ואבניו מתכלים, ולכן הותר לישראל לקחת את ממון המצריים, וטענת גביהא בן פסיסא קמה וגם נצבה, ועם ישראל לקחו מן המצריים כלי כסף וכלי זהב ושמלות ונצלו את המצריים בדין ובצדק.

בפרשתינו מסופר שהעבידו המצריים את עם ישראל עבודה קשה עד מאוד, ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה, וה' שמע אל תפילתם, ושלח את משה לגאול אותם ממצרים, וציווהו שבצאת ישראל ממצרים יבקש מהם לשאול מן המצריים כלים ובגדים, ויקחום ישראל עמם.

ויש להתפלא, היאך נצטוו ישראל לשאול מן המצריים כלי כסף וכלי זהב ושמלות ולקחת אותם עמם, והלא גזל הגוי אסור כמ"ש בתוספתא (ב"ק פ"ה ה"טז) שהגזול את הגוי חייב להחזיר, ואף נאמר שם שחמור גזל הגוי מגזל ישראלי?

ויש להקדים את הגמ' (סנהדרין צא.) שבאו המצריים לחבוע את ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, ואמרו לו: כתוב בתורה 'וה' נתן את הן הקצם בעיני מצרים וישאלום וינצלו את מצרים' (שמות יב, לו), וא"כ צריכים ישראל לתת לנו כסף וזהב שנטלו מאיתנו. אמר גביהא בן פסיסא לחכמים, תנו לי רשות ואדון עמם לפני אלכסנדרוס. נתנו לו רשות והלך, אמר להם, מהיכן אתם מביאים ראייה, אמרו לו, מן התורה, אמר להם, אף אני אביא ראייה מן התורה, שנאמר 'וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׂלֵשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה' (שם יב, מ), תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבדתם במצרים, ארבע מאות ושלושים שנה. אמר אלכסנדרוס מוקדון למצריים, החזירו לו תשובה! אמרו לו, תנו לנו שלשה ימים, נתן להם, ולא מצאו תשובה.

נמצא, כי הממון שלקחו ישראל ממצרים, היה בשכר עבודתם אשר העבידו אותם המצריים בפרך, ואף אין די כמה שלקחו מן המצריים בשביל לתת את מלא שכרם, לפיכך, אין מקום לטענת המצריים, שגזלו ישראל את ממונם.

והקשה הגאון רבינו אברהם פלאנ' (ראה אודותיו במדור הסמוך), בספרו 'אברהם את ידו' (ח"א דרוש ב לשבת הגדול, קיד: ואילך). מדרשת הגמ' (סוטה יא.) 'וַיִּבְרַךְ עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפָרְעֹה אֶת פֶּתֶם וְאֶת רַעְמֶסֶס' (שם, א.א.) חד אמר 'פתם' שמה, ולמה נקרא שמה 'רַעְמֶסֶס', שראשון ראשון מתרוסס (מל' רסיסים). וחד אמר, 'רַעְמֶסֶס' שמה, ולמה נקרא שמה 'פתם', שראשון ראשון פי תהום בולעו. נמצא, כי כל מה שבני ישראל למצריים היה מתמוטט ולא הועילו ישראל בנייתם מאומה, ויכולים המצריים לטעון, כי הבנייה שבנו ישראל היתה רעועה, ולא החזיקה מעמד, ולא מגיע

